

№ 1378 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1378-2011-%D0%BF>.

6. Про захист рослин : закон України від 14 жовтня 1998 року № 180-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/180-14>.

7. Про насіння і садивний матеріал : закон України від 26 грудня 2002 року № 411-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/411-15>.

8. Солодовниченко Н.М. Лікарська рослинна сировина та фітопрепарати

[Текст] : Посіб. з фармакогнозії з основами біохімії лікар. рослин / Н.М. Солодовниченко, М.С. Журавльов, В.М. Ковальов. – Х. : Вид-во НФАУ: Золоті сторінки, 2001. – 408 с.

9. Терехин А.А. Технология возделывания лекарственных растений [Текст] : Учебное пособие / А.А. Терехин, В.В. Вандышев. – М. : РУДН, 2008. – 201 с.

10. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

УДК 347.453.6

А. Федорончук,

аспірант кафедри цивільного права Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ ПРОКАТУ

Під час укладення договору прокату в наймодавця та наймача виникають права й обов'язки, які зосереджені навколо дій, пов'язаних із переданням, користуванням та поверненням речі.

Проблематика прав та обов'язків сторін за договором прокату досліджувалася ученими-юристами в різних аспектах. Дослідження в цій сфері проводили А.Ю. Кабалкін, Л.В. Саннікова, Г.І. Петрищева, Е.Д. Соколова, Е.Л. Плоом, Н.О. Барінов, С.Н. Мизров, В.В. Вітрянський, М.І. Брагінський, С.М. Мартин, Н.Д. Міловська, І.Р. Калаур, Л.Л. Тарасенко та інші. Незважаючи на те, що зазначеними питаннями цікавилися багато дослідників, проблематика прав та обов'язків сторін за договором прокату не достатньо висвітлена. Зокрема, не проводилось їх комплексне порівняльне дослідження із правами й обов'язками, які виникають із договору найму (оренди) та Закону України «Про захист прав споживачів», що й є метою нашого статті. З огляду на зазначене, вказана сфера наукових пошуків є досить актуальною, а тому потребує подальшого вивчення.

Основні права й обов'язки сторін за договором прокату закріплені у параграфі 2 глави 58 Цивільного кодексу України (ст. 789–791). Оскільки договір прокату є різновидом договору найму, частина прав

та обов'язків сторін міститься в загальних положеннях про найм (оренду) – параграф 1 глави 58 ЦК України.

Регулювання відносин прокату відбувається також на рівні спеціальних підзаконних нормативно-правових актів, серед яких особливе місце посідає Порядок надання в тимчасове користування громадянам предметів культурно-побутового призначення та господарського вжитку (далі – Порядок), який затверджений наказом Українського союзу об'єднань, підприємств та організацій побутового обслуговування населення від 16.12.1999 р. № 46. Даний акт визначає єдиний механізм та єдині на території України умови й вимоги видачі, користування і повернення предметів культурно-побутового призначення та господарського вжитку.

Якщо у відносини прокату вступають споживачі (фізичні особи), такі відносини підлягають регулюванню Законом України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII (в редакції від 02.12.2012 р.). Практично всі права й обов'язки споживачів, закріплені у ст. 4 Закону, відтворені в Порядку, проте в дещо іншому формулюванні.

Особливістю договору прокату є те, що в тимчасове користування можуть передаватися різноманітні предмети як культурно-побутового призначення й господар-

ського вжитку, так і предмети, які можна використовувати для задоволення виробничих потреб. Саме від особливостей речі, яка передається в користування, залежить формування договірних умов, які визначають взаємні права й обов'язки сторін.

Поряд зі стандартними (загальними) правами й обов'язками, які є характерними для всіх договорів прокату, існують спеціальні права й обов'язки, які відображають специфіку речі, що передається в користування. Так, наприклад, Л.Л. Тарасенко виділяє права й обов'язки сторін за договором прокату автомобіля [1], які містяться в нормативно-правових актах у сфері прокату, а також права й обов'язки, які сформувався в договірній практиці та використовуються під час укладення договорів прокату. У даній статті ми обмежимося аналізом загальних прав та обов'язків сторін за договором прокату.

Договір прокату є двостороннім. Зобов'язання, що виникає з нього, як і переважна більшість цивільно-правових зобов'язань, має складну структуру, коли кожен з учасників є носієм не лише прав або лише обов'язків, а й тих та інших.

Основним обов'язком наймодавця за договором прокату є передання речі наймачеві.

Передання речі має відбуватися у встановлений спосіб (наприклад, із рук у руки або поштовим відправленням) та у визначеному місці. Як правило, передання речі відбувається в пунктах прокату. Проте згідно із Законом України «Про захист прав споживачів» передання речі може відбуватися поза торговельними чи офісними приміщеннями або на відстані.

Під передачею предмета прокату слід розуміти дію наймодавця, спрямовану на переміщення рухомої речі з його майнової сфери до майнової сфери наймача. Згідно зі ст. 765 ЦК України наймодавець зобов'язаний передати наймачеві майно в користування негайно або у строк, встановлений договором найму [2, с. 222]. Зазначене правило стосується консенсуальних договорів найму, оскільки договір прокату може бути також реальним, факт передачі майна наймачеві буде свідчити і про момент укладення договору прокату, і про виконання наймодавцем свого обов'язку.

Беручи до уваги специфіку договору прокату як публічного договору, необхідно відмітити, що наймодавець зобов'язаний надавати речі в тимчасове користування кожному, хто до нього звернеться.

Під час передачі предметів прокату наймодавець ознайомлює наймача із правилами їх експлуатації або видає йому

керівництво з експлуатації. У свою чергу, відповідно до ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів», наймач зобов'язаний перед початком експлуатації товару уважно ознайомитися із правилами експлуатації, викладеними в наданій виробником (продавцем, виконавцем) документації на товар. А в разі необхідності роз'яснення умов і правил використання товару – до початку використання товару звернутися за роз'ясненнями до наймодавця [3].

Необхідно відмітити, що передання речі в користування майже в усіх випадках супроводжується одночасним переданням документів. Проте відповідно до чинного законодавства у сфері прокату такі дії наймодавця не є його обов'язком. На нашу думку, наймодавець повинен передати всі документи на річ, без яких її використання є неможливим (технічний паспорт, інструкція з експлуатації, сертифікат якості тощо). Відповідно, було б доцільно в Порядку закріпити додатковий обов'язок наймодавця передати наймачеві одночасно із предметом договору прокату документи, які його ідентифікують та наявність яких дає можливість використовувати його за цільовим призначенням. У свою чергу це створить умови для належного виконання наймачем своїх обов'язків за договором.

Надаючи в тимчасове користування предмети прокату, наймодавець ознайомлює наймача з Порядком, попереджує його про відшкодування збитків за псування, втрату предметів або повернення предметів із порушенням визначеного строку і не в комплекті [4].

Наймодавець зобов'язаний передати наймачеві предмет прокату, який відповідає вимогам нормативно-технічної документації.

Велике значення для наймача має стан речі, яка надається йому в користування. Річ, яка передається в найм, повинна відповідати своєму призначенню, тобто її стан має бути таким, який забезпечить можливість її нормального використання. Звичайно, це не означає, що річ, яка передається в найм, має бути взагалі без недоліків. Якщо недоліки будуть, вони не повинні перешкоджати використанню речі за її цільовим призначенням [5]. Згідно з ч. 1 ст. 767 ЦК України наймодавець зобов'язаний передати наймачеві річ у комплекті й у стані, що відповідають умовам договору найму та її призначенню. Схожі положення містяться в п. 2.7 Порядку, в якому зазначено, що наймодавець зобов'язаний видавати предмети прокату, придатні для експлуатації.

У цьому ж пункті зазначено, що перевірка справності предметів, які видають-

ся, здійснюється у присутності наймача. Із цієї норми постає, що обов'язок провести перевірку покладається на наймодавця. Дещо інший підхід зафіксовано у ч. 3 ст. 767 ЦК України, в якій зазначено, що наймач зобов'язаний у присутності наймодавця перевірити справність речі. Якщо наймач у момент передання речі в його володіння не переконається в її справності, річ вважається такою, що передана йому в належному стані.

На нашу думку, саме наймач зацікавлений у тому, щоб перевірити, чи справна річ, яку він бере в користування. Тому перевірка має здійснюватися наймачем під наглядом наймодавця. На підставі цього необхідно узгодити пункт 2.7 Порядку з положеннями ч. 3 ст. 767 ЦК України.

У будь-якому разі під час укладення договору прокату наймодавець зобов'язаний обумовити всі недоліки речі, що передається в користування. Так, відповідно до ч. 2 ст. 767 ЦК України наймодавець зобов'язаний попередити наймача про особливі властивості й недоліки речі, які йому відомі та які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача чи інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею. Ця вимога підкріплюється п. 4.2 Порядку, згідно з яким наймодавець видає наймачу напрокат якісні предмети культурно-побутового призначення та господарського вжитку, які безпечні для його життя, здоров'я, майна й навколишнього середовища, а також належну інформацію про послуги прокату та роз'яснює правила експлуатації предмета прокату.

Оскільки наймодавець повинен передати річ наймачеві, на останнього покладається обов'язок прийняти цю річ. Даний обов'язок є кредиторським, оскільки він є умовою виконання обов'язку боржника з передачі майна [6, с. 62].

Договір прокату є оплатним, а тому наймодавець має право отримувати плату. Цьому праву кореспондує обов'язок наймача оплатити певну суму за користування річчю. Оскільки договір прокату є договором приєднання і публічним договором, то відповідно до ст. 789 ЦК України плата за прокат речі встановлюється за тарифами наймодавця. Наймодавець є вільним у визначенні плати за прокат речі з урахуванням вимог розумності і справедливості. Плата за прокат має бути однаковою для всіх наймачів, окрім тих, кому за законом надані відповідні пільги.

Кваліфікація договору прокату як договору приєднання означає те, що наймодавець може встановлювати типові умови

договору прокату. Якщо наймач бажає укласти договір, він повинен прийняти їх у цілому. Проте такі умови не можуть порушувати прав наймачів, передбачених законом. В іншому випадку вони будуть вважатися нікчемними.

На наймачеві лежить обов'язок зі зберігання речі, оберігання її від знищення та пошкодження. З огляду на зазначене ми можемо відмітити, що договору прокату притаманні деякі елементи зберігання. Проте в цьому випадку обов'язок наймача зберігати річ, передану йому наймодавцем, виникає не як обов'язок, що становить мету самого договору, а лише як супутній додатковий обов'язок, який наймач зобов'язаний виконувати як у процесі користування, так і в перервах між користуванням.

Суть цього обов'язку полягає в тому, що наймач повинен ставитися до майна, яке передається в користування, з ощадливістю власника, не допускати його погіршення, здійснювати відповідний догляд за ним тощо.

У радянський період адміністрації прокатних організацій мали право спостереження за правильністю зберігання, утримання й користування предметами прокату вдома у наймача, а в разі виявлення порушень умов договору – право достроково вилучити річ [7, с. 43]. У чинному законодавстві у сфері прокату відсутній механізм здійснення нагляду за використанням речі наймачем.

Відповідно до ч. 1 ст. 773 ЦК України наймач зобов'язаний користуватися річчю відповідно до її призначення та умов договору. А також дотримуватися вимог, норм і правил, встановлених виробником товару (виконавцем) в експлуатаційній документації. Якщо під час користування річчю наймачем будуть виявлені певні дефекти, він повинен негайно повідомити наймодавця задля своєчасного прийняття останнім заходів із попередження пошкоджень.

Після закінчення строку прокату наймач повинен повернути взяті на прокат предмети у справному стані (з урахуванням зносу за період перебування в нього предмета прокату). У свою чергу наймодавець зобов'язаний прийняти річ та перевірити її справність, зовнішній вигляд і наявність пошкоджень.

Відповідно до ст. 776 ЦК України, за загальним правилом, обов'язок здійснювати поточний ремонт речі, переданої в найм, покладається на наймача. Натомість капітальний ремонт речі провадиться наймодавцем. Дана норма має диспозитивний характер, оскільки передбачає, що договором або законом може бути встановлений інший порядок проведення як поточного, так і капітального ремонту.

Мета проведення ремонту речі, що передається в найм, полягає в підтримці її в такому стані, за якого вона може бути використана за цільовим призначенням.

Оскільки наймодавець є професійним діячем на ринку прокату, відповідно до ч. 3 ст. 791 ЦК України, саме на нього покладається обов'язок здійснювати як капітальний, так і поточний ремонт предметів прокату. Це зумовлено насамперед відсутністю в наймача необхідних знань і технічних засобів. Згідно з п. 2.9 Порядку наймодавець забезпечує безкоштовну установку, технічне обслуговування й ремонт предметів прокату протягом усього періоду прокату. Наймодавець звільняється від цього обов'язку, лише якщо доведе, що пошкодження речі сталося з вини наймача (наприклад, у разі недотримання останнім правил техніки безпеки або інструкції з експлуатації). Тягар доведення вини наймача в погіршенні стану предмета прокату покладається на наймодавця. Так, відповідно до п. 4.2 Порядку в разі порушення наймачем правил експлуатації й утримання предмета прокату, а також порушення (пошкодження) пломб ремонт цього предмета здійснюється за рахунок наймача з урахуванням вартості деталей і вузлів на час розрахунку і транспортування цього предмета.

Для встановлення справжніх причин виходу предмета прокату з ладу може бути призначена відповідна експертиза.

У ст. 774 ЦК України закріплено право наймача за згодою наймодавця на передачу речі в користування іншій особі (піднайм), якщо інше не встановлено договором або законом.

Відповідно до ч. 1 ст. 791 ЦК України наймач за договором прокату не має права на укладення договору піднайму. Тобто річ, взята напрокат, має використовуватися виключно самим наймачем для задоволення його особистих побутових або виробничих потреб. Передавати її в тимчасове платне користування третім особам не дозволяється. Водночас дана норма не забороняє передачу предмета прокату в тимчасове безоплатне користування (позичку) іншим особам, наприклад, членам сім'ї наймача або його друзям. У такому випадку відповідальним перед наймодавцем за стан речі залишається наймач [8, с. 214]. На відміну від ЦК України, ЦК Російської Федерації забороняє наймачеві надавати передане у прокат майно в безоплатне користування (ч. 2 ст. 631 ЦК РФ) [9, с. 223]. На нашу думку, будь-яка передача предмета прокату іншій особі можлива лише шляхом припинення відносин прокату щодо цього предмета з даним наймачем та укладення нового договору прокату з іншою особою.

У ч. 2 ст. 777 ЦК України закріплено, що наймач, який належно виконує свої обов'язки за договором найму, в разі продажу речі, переданої в найм, має переважне право перед іншими особами на її придбання.

Наймодавець, який бажає продати річ, що передана в найм, зобов'язаний перш за все повідомити наймача про свій намір та про умови продажу. І лише в разі відмови наймача купити річ на запропонованих умовах, наймодавець має право запропонувати річ іншим особам.

Відповідно до ч. 2 ст. 791 ЦК України наймач за договором прокату не має переважного права на купівлю речі в разі її продажу наймодавцем. Тобто в наймодавця відсутній обов'язок перш за все запропонувати річ наймачеві в разі виникнення бажання її продати. Водночас якщо наймач дізнається про намір наймодавця продати предмет прокату, він може на загальних умовах із дотриманням принципу свободи договору стати покупцем цієї речі. Крім того, п. 4.3 Порядку встановлює, що наймодавець має право за заявою наймача передати йому у власність предмет прокату, який був у цього наймача весь термін його експлуатації, передбачений нормативно-технічною документацією на цей предмет прокату, а в разі відсутності такого терміну – згідно з чинним законодавством.

Договором прокату можуть бути передбачені й додаткові обов'язки наймача. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 771 ЦК України на нього може бути покладено обов'язок укласти договір страхування речі, що передана у прокат. Хоча, як правило, це робить наймодавець, включаючи вартість страхування у плату за договором прокату.

Інколи до обов'язків наймача за договором прокату відносять прийняття заходів, що виключають можливість ознайомлення конкурентів наймодавця з технічними й експлуатаційними характеристиками предмета прокату.

Специфіка прав та обов'язків сторін за договором прокату насамперед залежить від предмета, який передається в користування, а також від кваліфікації договору прокату як договору приєднання і публічного договору. На даний час існує тенденція до збільшення кількості речей, які можуть бути предметом договору прокату. Зважаючи на це, існує потреба у проведенні подальших наукових пошуків. Адже кожна рухома річ наділена специфічними, властивими лише їй рисами, які впливають на формування взаємних прав та обов'язків сторін.

Сторони договору прокату користуються правами і виконують обов'язки, які

є характерними для всіх договорів найму (оренди), за винятком тих, які обумовлені особливостями договору прокату. У свою чергу додаткові права й обов'язки, які передбачені в Законі України «Про захист прав споживачів», дозволяють повною мірою окреслити межі можливої та необхідної поведінки споживача-наймача.

Ключові слова: права та обов'язки сторін, предмет договору прокату, договір приєднання, публічний договір.

У статті досліджуються особливості прав та обов'язків сторін за договором прокату крізь призму прав та обов'язків сторін за договором найму (оренди). Обґрунтовується залежність прав та обов'язків сторін від предмета, який передається у користування.

В статье исследуются особенности прав и обязанностей сторон по договору проката сквозь призму прав и обязанностей сторон по договору найма (аренды). Обосновывается зависимость прав и обязанностей сторон от предмета, который передается в пользование.

This paper investigates the features of the rights and obligations of the parties under the contract of hire in the light of the rights and obligations of the parties under the contract of hiring (rent). Grounded dependence of the rights and obligations of the parties on the subject, which shall use.

Література

1. Тарасенко Л.Л. Права та обов'язки сторін за договором прокату автомобіля / Л.Л. Тарасенко // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 3 (16). –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/7817/%D2>.

2. Цивільний кодекс України. – Х. : Одіссей, 2011. – 376 с.

3. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.

4. Про затвердження Порядку надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно-побутового призначення та господарського вжитку : наказ Українського союзу об'єднань, підприємств і організацій побутового обслуговування населення № 46 від 16.12.1999 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0025-00>.

5. Мороз О.В., Мороз М.В. Права та обов'язки сторін за договором найму // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoznavec.com.ua/period/article/3547/%CE>.

6. Агарков М.М. Обязательство по советскому гражданскому праву / М.М. Агарков. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1940. – 192 с.

7. Петрищева Г.И. Правовые вопросы бытового проката / Г.И. Петрищева. – Изд-во Ленинградского университета. Серия «Правоведение». – 1963. – № 2. – С. 208.

8. Договірне право України. Особлива частина : навч. посібник / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова та ін. ; За ред. О.В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 1200 с.

9. Гражданский кодекс Российской Федерации. Части первая, вторая, третья и четвертая : текст с изм. и доп. на 25 июня 2012 г. – М. : Эксмо, 2012. – 672 с. – (Российское законодательство с комментариями).